

што рекосмо, задруга је представљала морално тело, у коме су одговарали за дела појединаца сви скупа или бар њихов заступник, старешина. Овај је морао да изда кривца или да плати глобу.

Кад се из задруге развила племенска установа, прешла је заједничка одговорност на цело племе. Кад је највиша власт у држави ојачала и раширила се, као што помену смо, племенски је строј не само изгубио свој пређашњи значај, него се најпосле и сасвим расуо. Али је појам о заједничкој одговорности живео у народној свести, и престанком племена, прешла је та одговорност на оне корпорације, које су образовале политично-административно јединство, на име на градове и округе. Правно начело, на коме се оснивала ова установа, беше оно исто, из којег је поникао обичај, не само у Србији, него и у другим државама, да се кривац глобом откупи од последица кажњивог дела; није дакле била главна ствар, да се кривац казни због злочина, него им највише беше стало до тога, да добију накнаду за учињену штету.

Не да се порећи, да је примена начела заједничке одговорности, поред својих мана, што је кривац често остао некажњен, за она времена била од благодетна утицаја, јер је цео народ принудила, да буде чувар поретка и јавне сигурности. Али чим је краљевска власт дошла до већег уважања, налазимо, поред заједничке одговорности округа и градова, да се развија и начело владалачке или управо државне одговорности. Стари документи сведоче, да је у многим случајевима, нарочито кад је злочинство учињено страним трговцима, а на име при крађи и похари, сам владалац узео на се одговорност, дакле и накнаду штете, задржавајући себи право, да кривца казни и да накнади од њега оно, што је за њ платио.

Најпосле налазимо за Душанова времена примере личне одговорности чиновничке. Ако се на пример догодило јавио разбојништво на путу, то за накнаду штете није одговарао округ, већ ђефалија и стражари. Тако су лично одговаради крајишници за штете, које су учинили хајдуци, који су из туђе државе упадали. Без сумње се дакле и у овом обзиру опажа за Душанова времена знатан напредак. Међутим је заједничка одговорност, као што смо је описали, постојала и за његове владе, а после његове смрти, кад је државна власт посрнула, опет је дошла до веће важности. Она се тако дубоко укоренила у правној свести народној, да је, као што ћемо видети, још при крају прошлога и у почетку овога века, постојала у српским земљама.

Често смо већ помињали, да се Србија у оно доба није оградила од спољњег света, него да су већином странци у њој трговали. Међу странцима налазимо поглавито Дубровчане и Немце; први беху трговци, а ови или рудари или насељеници, који се нарочито због ратова доселише. Спорове између Срба и странаца расправљали су српске судије, но за спорове туђинаца међу собом постојала су друга правила. Спорове између Немаца и Дубровчана, као и Немаца међу собом, само су поротници расправљали, а ове су наравно бирале странке из средине својих сународника. У споровима између Дубровчана судили су њихови консули и њихове судије и на српском земљишту.

Дубровник је у опште веома утицао на развитак српског народа, и то не само у трговачком обзиру, него и на његове правне одношаје, мада се не да порећи, да је с друге стране тај утицај био узајаман. Ма да су у Срба они правни назори, који беху основани на општим словенским појмовима, у многим обзиру претрпели неку модификацију од онога доба кад је српска држава